

SCHULD(IG): DE COMPLEXITEIT VAN FINANCIËLE PROBLEMATIEK ONDER FORENSISCHE CLIËNTEN

Veel cliënten die (risico's op) delictgedrag vertonen, kampen met financiële problemen. Deze financiële problemen hangen sterk samen met problemen op andere leefgebieden. Bovendien beperken ze de kans van forensische cliënten op (duurzame) re-integratie en vergroten ze het risico op terugval in criminaliteit. Zowel forensische cliënten zelf als professionals die hen begeleiden ervaren veel belemmeringen in de aanpak van schulden. Wat kunnen (sociaal) juridische professionals doen om financiële problemen onder forensische cliënten duurzaam te verminderen?

Veel forensische cliënten kampen met financiële problematiek die resocialisatie belemmert

Forensisch sociaal professionals – professionals die mensen begeleiden die in aanraking zijn gekomen met justitie, zoals casemanagers in detentie, reclasseringswerkers en sociotherapeuten in de forensische (verslavings)zorg – merken in hun dagelijkse werkpraktijk dat bijna alle cliënten kampen met financiële problemen en soms zelfs (complexe) schulden. Daarbij constateren ze dat deze financiële problemen vooruitgang op diverse levensdomeinen – zoals het vinden en behouden van huisvesting of dagbesteding in de vorm van bijvoorbeeld een opleiding of baan en het opbouwen van een steunend sociaal netwerk en aangaan van duurzame relaties – belemmeren. Dit komt onder meer doordat ze het leven van cliënten ontregelen en stress veroorzaken, en daardoor ervoor zorgen dat cliënten geen ruimte ervaren om andere problemen aan te pakken en te werken aan gedragsverandering. Zonder hulp is het – zeker voor forensische cliënten die vaak kampen met meerdere complexe problemen – niet eenvoudig uit financiële problemen te komen. Soms zien cliënten als gevolg hiervan geen andere mogelijkheid dan terugkeer in criminaliteit. Financiële problemen hangen dan ook sterk samen met delictgedrag: forensische cliënten met financiële problemen hebben een groter risico op recidive en forensische cliënten die recidiveren hebben een groter risico op financiële problemen. Financiële problematiek en delictgedrag versterken elkaar dus. Financiële problematiek hangt bovendien niet alleen samen met criminaliteit, maar voorspelt ook daadwerkelijk recidive.

Achtergrondfactoren van financiële problematiek hangen sterk samen

De oorsprong van financiële problemen onder forensische cliënten ligt – net als die van veel andere problemen waarmee zij kampen – vaak al in de vroege jeugd. Veel cliënten hadden in hun jeugd te maken met mishandeling, misbruik, verwaarlozing en het in beperkte mate aanleren van basale levensvaardigheden. Daardoor hebben zij vaak minder vaardigheden om te herstellen uit lastige situaties. Feitelijk starten zij dus veelal met een achterstand in het leven. Deze instabiliteit kan vervolgens bijvoorbeeld leiden tot het ontwikkelen van gedragsproblemen of verslaving, soms gecombineerd met mentale of fysieke gezondheidsproblemen.

Als gevolg daarvan kan het zo zijn dat ze niet in staat zijn hun opleiding af te ronden of te werken, waardoor ze minder kans hebben op een legale baan om van rond te komen en daarmee een stabiele en zelfredzame toekomst. Sociale en culturele factoren – zoals schaamte voor problemen of gerichtheid op collectief belang – kunnen de problemen versterken. Andersom kan het zo zijn dat beperkt inkomen en gebrek aan werk andere problemen – zoals verslaving, psychische en gezondheidsproblemen en risico op criminaliteit – op hun beurt vergroten. Schulden vormen dus niet alleen een aparte risicofactor voor delictgedrag, maar schulden en delictgedrag zijn gerelateerd via andere risicofactoren: problemen op andere levensdomeinen zoals gebrek aan inkomen, beperkte of niet afgeronde opleiding en mentale en fysieke gezondheidsproblemen, interfereren sterk met elkaar en vergroten het risico op zowel schulden als delictgedrag.

Hulp bij financiële problematiek is complex voor cliënten zelf en begeleidend professionals

De toegang tot hulp bij financiële problemen is voor forensische cliënten vaak beperkt. Regelmatig voldoen ze niet aan (on) officiële toegangsvoorwaarden voor hulp en worden ze geweigerd als gevolg van de complexiteit van hun problematiek en gedrag, die zich – vaak versterkt door verslaving en psychische problematiek – onder meer uit in agressie, intimidatie en weerstand. Bovendien vallen ze frequent terug in problemen – zoals verslaving of schulden – of delictgedrag, of zorgen verslaving of fysieke of mentale gezondheidsproblemen ervoor dat ze niet in staat zijn zich aan afspraken met organisaties te houden. Verder overzien veel cliënten het traject niet dat nodig is om financiële problemen aan te pakken en zijn de stappen die ze daarvoor moeten nemen vaak te moeilijk, regelmatig als gevolg van een licht verstandelijke beperking die is oververtegenwoordigd onder forensische cliënten. De communicatie vanuit organisaties waarmee cliënten te maken krijgen bij het aanpakken van schulden sluit bovendien veelal niet aan op hun niveau. Als gevolg hiervan voelen cliënten zich vaak hopeloos. Ook voor professionals is begeleiding van cliënten met financiële problematiek complex. Als gevolg hiervan voelen ook zij zich in de begeleiding vaak machteloos. Ze kampen regelmatig met een gebrek aan kennis en vaardigheden en als gevolg daarvan handelingsverlegenheid, waardoor zij problemen niet bespreekbaar maken, daadwerkelijk aanpakken of cliënten adequaat doorverwijzen. Ook kennen professionals niet altijd de mogelijkheden om cliënten zelf bij financiële problematiek te ondersteunen of door te verwijzen. Dit wordt

“DE GEVOLGEN VAN SCHULDEN ZIJN VOOR FORENSISCHE CLIËNTEN EXTRA GROOT”

versterkt doordat lokaal beleid en hulpverleningsaanbod ten aanzien van financiële problemen verschilt. Soms missen cliënten bovendien praktische randvoorwaarden die nodig zijn willen professionals hen adequaat kunnen begeleiden ten aanzien van financiën, zoals inkomen, huisvesting, geldig identiteitsbewijs of postadres.

Lessen voor (sociaal) juridisch professionals

Les 1: Besteed in financiële begeleiding niet alleen aandacht aan financieel inzicht, maar ook aan de samenhang van financiële problemen met problemen op andere levensdomeinen. Dat de samenhang tussen financiële problematiek en delictgedrag sterk is, laat zien dat het belangrijk is als het gaat om financiën niet alleen te richten op financieel inzicht, maar ook alert te zijn op de mate waarin schulden samenhangen met andere problemen – zoals verslaving en huiselijk geweld en uiteindelijk delictgedrag – en de invloed van dit samenspel op het leven van cliënten, en dat in de begeleiding van forensische cliënten dus ook aandacht moet worden besteed aan financiën en het risico dat financiële problemen opleveren op andere levensdomeinen.

Les 2: Heb aandacht voor de financiële situatie van cliënten als potentiële risicofactor. Daarbij is het belangrijk aandacht te besteden aan de financiële situatie van cliënten als potentiële risicofactor voor terugval. Het is hiervoor cruciaal schulden te monitoren en met cliënten te bespreken als potentiële risicofactor voor delictgedrag en problemen op andere levensdomeinen en hen daadwerkelijk de vraag te stellen: “In hoeverre vormt jouw financiële situatie momenteel een risicofactor voor terugval in delictgedrag, verslaving, agressie of psychische problematiek?”

Les 3: Vraag de financiële situatie van cliënten structureel uit en registreer en monitor deze systematisch. Alleen al het structureel uitvragen en registreren van de financiële situatie van cliënten kan helpen om inzicht te krijgen in de omvang van het probleem en samen te werken met andere professionals rond de cliënt.

Les 4: Werk integraal samen rond cliënten ten aanzien van financiën. Omdat schulden niet op zichzelf staan, maar een patroon van steeds toenemende problemen kunnen veroorzaken, zijn ze typisch een vraagstuk om interdisciplinair op te pakken. Systematische samenwerking vanaf het begin van begeleidingstrajecten is daarbij cruciaal om vroegtijdig inzicht te krijgen in de financiële situatie van cliënten en te starten met interventies.

Tot slot

Schulden hebben altijd veel impact op het leven van mensen, maar de gevolgen van schulden zijn voor forensische cliënten extra groot omdat ze de terugkeer naar de samenleving vaak belemmeren en maken dat forensische cliënten soms geen andere uitweg zien dan terugkeer naar de criminaliteit. Daarbij is ook de toegang tot hulp extra beperkt. Cliënten voelen zich als gevolg van dit alles vaak klem zitten in het systeem en missen flexibiliteit en maatwerk. Het zijn dus de schulden die stress veroorzaken, maar het schuldensysteem zorgt ervoor dat forensische cliënten en ook professionals zich vaak machteloos voelen. Daarom zijn op maatschappelijk niveau veranderingen in de toegang tot schuldhulp nodig. Als het systeem niet verandert, zijn er immers grenzen aan wat professionals kunnen doen, ook als zij actief samenwerken. Ten aanzien van verschillende groepen cliënten en kwetsbare burgers is het daarbij van belang specifiek oog te hebben voor forensische cliënten gezien de omvang van de schuldenproblematiek onder deze doelgroep en de sterke samenhang ervan met

“FINANCIËLE PROBLEMEN HANGEN STERK SAMEN MET DELICTGEDRAG”

delictgedrag. Daarnaast biedt het inzicht dat forensische cliënten – naast het plegen van delicten – vaak ook hebben geleden onder omstandigheden handvatten voor professionals om meer in te spelen op de factoren die een rol spelen in het criminele gedrag en cliënten te helpen tools te ontwikkelen voor pro-sociaal gedrag en hen een tweede kans te geven of hoeveel kansen dan ook nodig zijn. Uiteraard is vergelding richting de maatschappij en richting eventuele slachtoffers nodig. De druk verhogen is echter geen oplossing, maar heeft eerder het tegenovergestelde effect van terugkeer naar de criminaliteit en het niet leren om problemen op andere manieren op te lossen. Daarom is meer aandacht nodig voor het risico dat schulden voor recidive veroorzaken en de vaardigheden die nodig zijn alsmede oplossingen die genoegdoen aan vergelding en tegelijkertijd stress verminderen en ruimte voor forensische cliënten creëren om aan hun problemen te werken en voor stabilisatie. Alleen dan hebben ze écht kans op een schulden- én delictvrije toekomst. ■

Dr. Gercoline van Beek
Onderzoeker lectoraten Schulden en Incasso en Werken in Justitieel Kader & docent Instituut voor Recht (Master Forensisch Sociale Professional)

Gercoline van Beek pleit voor een integrale aanpak (Bron: HU)